

Marksist Kapitalist Devlet Teorilerindeki Son Gelişmeler

Çeviren YASEMİN BERKTAN

Bu inceleme, kapitalist devlet hakkında Marksist düşüncede oluşan bazı son gelişmelerin bir özetini sunacaktır.* Esas amaç, fikirleri bütünüyle tartışmak veya dört başı mamur bir sentezde toplamak yerine onları sadece sunmak olduğundan, bu özet oldukça kısa ve şematik olmak zorundadır. Burada ele aldığımız fikir ve yazarlar, düşüncemizi esaslı biçimde etkilemiş olanları, devlet üzerine gelecekteki araştırmalara yol gösterme bakımından en büyük potansiyele sahip olduklarına inandıklarımızdır.

Marksistlerin her zaman devlet hakkında söyleyecek çok şeyleri bulunmasına karşılık, bir devlet teorisi meydana getirmenin açık bir ödev olarak kabul edilmesi ancak son zamanlarda olmuştur. Böyle bir teorinin oluşturulması yolundaki son çabalar, önceki çalışmalarda üstü örtülü bir şekilde varolan devletin kavramlaştırılmasından büyük ölçüde kaynaklanmıştır. Söz konusu örtük görüş tarzlarından, araççı-yapısalcı ve Hegelci-Marksist olarak tanımlanabilecek üç tanesi, günümüzde devlet üzerinde yapılan Marksist incelemelere yol gösterme konusunda özellikle önemli olmuşlardır.

Son çalışmaların çoğunluğu, genellikle, bu geleneksel görüş tarzlarını açıklığa kavuşturmaya, daha uyarlı ve sistematik devlet teorileri halinde formüleştirmeye ve onları çeşitli ampirik sorunların incelenmesinde kullanmaya yönelmiştir. Bununla birlikte, geleneksel görüşlerin çizdiği sınırları aşma yolunda bazı çabalar da olmaktadır. Bunların bir kısmı geleneksel öğeleri uzlaştırma, birleştirme ve genişletme çabasıdır; bazıları da yeni teorik aletleri geliştirmeye başlamaktadır.

Bu incelemede, önce geleneksel yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Aşağıda göreceğimiz

* Burada tartışılan yazarların çoğu, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki devletin teorisini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu teoriler Üçüncü Dünya ülkelerindeki devletin analizine uygulanabilirse de, az gelişmiş ülkelerin benzersiz koşulları, teorisinin, yazımız kapsamı dışında kalan tadilini (modifikasyon) gerektirmektedir.

gibi, bu düşünce tarzları arasında zorunlu bir uyumsuzluk olmamasına rağmen, birçok Marksist onları oldukça uzlaşmaz şeyler olarak ele almış ve devlet üzerinde yapılan çalışmaların çoğu, başka görüş tarzlarına karşı bir polemik şekline almıştır. Bundan dolayı başlangıç noktası olarak, bu görüşlerin temel mantığını ortaya çıkarmak faydalı olacaktır. Ondan sonra, geleneksel çerçevelerin dışına çıkmaya teşebbüs eden bazı son gelişmelerin kısa analizi ve açıklanmasına geçilecektir. İncelememiz, henüz tamamlanmak üzere bekleyen teorik çalışmalara değinerek bitirilecektir.

GELENEKSEL GÖRÜŞLER

Devlet hakkındaki Marksist eserlerin ancak pek azı, araççı yapısalcı ve Hegelci-Marksist görüş tarzlarının katkısız örnekleri olarak kabul edilebilir. Herhangi bir teorik yaklaşımı bu üç görüş tarzından biri olarak tanımlamak için, onun kapsadığı her cümlemin ille de bir tek kategoriye tamtanına uyması gerekli değildir. Çünkü bir teoride belirli kısımlar birbirleriyle uyarlık içinde bir bütün teşkil edecek şekilde birleştirilirken, başka kısımlar daha çok onları tamamlayıcı durumda olurlar. Bu yüzden biz, devletin «araççı teorisi» derken, yönetici sınıfla devlet arasındaki bağları sistematik bir biçimde inceleyen, fakat bu bağların içinde olduğu yapısal bağlamı teorik bir dağınıklık içinde bırakan görüş tarzını kastediyoruz. Aynı şekilde «yapısalcı teori» de, devlet politikasının kapitalist sistemin zorlama ve çelişkileri tarafından nasıl belirlendiğini sistematik olarak açıklar, fakat devletin bir araç olarak kullanılması konusunda ikinci derecede önem verir. Son olarak, «Hegelci-Marksist teori», ilgisini bilinç ve ideoloji üzerinde de toplarken, birikim ve devletin bir araç olarak idaresi bağlantısını arka planda bırakır.

Bu geleneksel görüşlerin hangisi üzerinde yoğunlaşırsa yoğunlaşsın, gerçekte, devlet üzerindeki bütün Marksist incelemeler, kapitalist toplumda devletin geniş ölçüde kapitalist sınıf çıkarlarına hizmet ettiği şeklindeki temel gözlemlerle başlar. Mark ve Engels bu öncülü **Komünist Manifesto**'da, klasik biçimde, şöyle ifade

etmişlerdir: «Modern devletin icra kolu, tüm burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir komiteden başka bir şey değildir.»

Veri olarak bu aksiyomu alan Marksist devlet teorileri, genellikle, birbirini tamamlayan şu iki soruyu cevaplamaya girişir: «Devlet neden kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet eder?» ve «Devlet, kapitalist sistemi devam ettirmek ve genişletmek için nasıl çalışır». Devlet üzerine yazılmış Marksist eserlerin hepsi de bu soruları paylaşmış, fakat onları ayrı incelik derecelerinde ve farklı soyutlama düzeylerinde ele alıp, farklı metodolojik ilkelerle açıklamış, ve iki sorudan birine veya öbüre daha fazla önem vermiştir.

Araççı Devlet Teorileri

Araççı görüş tarzı «Devlet neden kapitalist sınıf çıkarlarına hizmet eder?» sorusuna açık ve seçik bir cevap verir: Çünkü devlet kapitalist sınıfın denetimi altındadır. Ralph Miliband (1969: s. 22)* bu durumu açıkça belirtir:

Marksist düşünceye göre, kapitalist toplumun «yönetici sınıfı» üretim araçlarına sahip olan ve onları denetleyen ve bunun verdiği iktisadî güçle devletin topluma hükmetmek için bir araç olarak kullanabilen sınıftır.

Benzer şekilde, Paul Sweezy (1942: s. 243) iktisadî bakımdan hâkim sınıfların devletle olan ilişkisini şu şekilde tanımlar:

(Devletin sınıf-hâkimiyeti teorisi) sınıfların tarihî gelişimin ürünü olduklarını kabul eder ve devleti, sınıfsal yapının denge durumunu korumak ve sağlamlaştırmak için yönetici sınıfların kullandığı bir araç olarak görür.

Bu bakış açısına bağlı olan araştırma gündemi, esas olarak, yöneten sınıfın niteliğini, bu sınıfı devlete bağlayan mekanizmaları, ve devlet politikaları ile sınıf çıkarları arasındaki somut ilişkileri inceleme üzerinde yoğunlaşmıştır. Kullanılan yöntem, her şeyden önce onun var olduğunu göstermek üzere kapitalist sınıf sosyolojisinin, bu sınıf ile devlet aygıtı arasındaki dolaysız bağların ve gene kapitalist sınıfla (siyasî partiler, araştırma örgütleri, üniversiteler gibi) aracı kurumlar arasındaki bağların incelenmesinden; hükümet politikalarının nasıl biçimlendiğinin özgül örneklerle gösterilmesinden; ve tarih kayıtlarında yer alan olayların yeniden yorumlanmasından oluşmaktadır.¹

Çeşitli incelik ve karmaşıklık düzeylerinde hazırlanmış araççı inceleme örnekleri, hiç şüphesiz, vardır. Örneğin, G. Williams Domhoff'un eserlerinin birçoğu, tamamen, iktisadî güce sa-

* Bu inceleme boyunca bibliyografik kaynaklar, yayım tarihi ve sayfa numarası parantez içinde gösterilerek belirtilecektir. Kaynak hakkında tüm bilgi, yazının sonundaki bibliyografya kısmında bulunabilir. Numaralanmış notlar da yazının sonunda bulunacaktır.

hip mevkileri işgal eden kişiler arasındaki toplumsal bağları göstermek gibi, son derece kişisel bir düzeyde kalmaktadır. Başta Ralph Miliband olmak üzere başka araççılar, kişisel bağların analizini daha yapısal bir bağlam içine oturtmaya çalışmışlardır. Analizlerinin çoğunluğu, çeşitli kurumsal alanlarda iktidar mevkilerini işgal eden şahıslar arasındaki kişisel ve toplumsal bağların biçim ve sonuçları üzerinde yoğunlaşmasına rağmen, Miliband, bu kişisel bağlar zayıf olsa veya hiç olmasa bile —ki, bu durum bazan, sosyal demokrat partiler iktidara geldiğinde ortaya çıkar— devlet politikalarının, gene de, devletin içinde iş gördüğü ekonomik yapı tarafından sert bir şekilde zorlanacağını vurgulamaktadır. Aynı yazar, ayrıca, «devlet seçkinlerinin» ideolojik bağlamlarını biçimlendiren toplumsal süreç üzerinde önemle durarak, araççılığın iradeciliğe dayanan (voluntaristic) uyarılmasından uzaklaşır.* Ne var ki, eserlerinde bulunan bu öğelere karşın Miliband'ın devlet teorisinin sistematik görünümü, kesinlikle, araççılık içinde kalır. Miliband, devlet hakkındaki temel eserinde savunduğu fikirleri özetlemek üzere, şöyle der (1969: s. 146):

Çoğulcu (plüralist)-demokrasi teorisinin kusuuru, onun sadece (devlet politikaları üzerinde) rekabet olgusunun varlığında ısrar etmesi değil bu toplumdaki belli başlı örgütlenmiş «çıkarcı gurupların» özellikle sermaye ve emeğin, aşağı yukarı eşit koşullar altında rekabet ettikleri ve bu yüzden ikisinin de rekabet sürecinde kesin ve sürekli bir üstünlük sağlayamadığı iddiasında (çoğunlukla örtük bir varsayım halinde) bulunmasıdır... Önceki kısımlarda, iş çevrelerinin, özellikle büyük iş çevrelerinin, devlet seçkinlerinin bileşimi ve ideolojik eğilimlerinin sağladığı güç ile, devlet içinde böyle bir üstünlüğe sahip oldukları ortaya konmuştu. Bu kısım da, iş çevrelerinin, emek ve başka çıkar grup-

* Hatta Miliband, bir eserinde (1973: s. 85 n), devletin yönetici sınıf idaresinden belirli ölçüde özerk olması gerektiğini öne sürer: «Konunun basit bir örneği, devletin en bilinen Marksist formülasyonunun genel yorumunda görülebilir; Marx ve Engels, *K. Manifesto*'da, modern devletin, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey olmadığını öne sürmektedir. Bu ifade, çoğu kez, devletin yalnız hâkim sınıf adına davrandığı değil... devletin o sınıfın buyruk ve iradesiyle davrandığı biçiminde anlaşılır ki bu, birinciden daha değişik bir iddiadır ve tartışılabileceği gibi, Marx ve Engels'in fikirlerinin kaba bir deformasyonu (bozumu)dur... Ortak işler nosyonu, özel işlerin varlığını varsayar ve tüm burjuvazi nosyonu, tümü oluşturan ayrı öğelerin var olduğunu gösterir. Sorun bu iken, sözetiklerî türden bir kuruma, yani devlete, açık bir ihtiyaç vardır. Ve devlet, belirli ölçüde özerkliğe sahip olmaksızın bu ihtiyacı karşılayamaz. Başka deyişle, özerklik nosyonu, devlet tanımının içindedir, onun içsel bir parçasıdır.»

larına kıyasla, amaçlarını gerçekleştirmek için uygulayabildiği çok kuvvetli baskılar yoluyla, devlet dışında da büyük bir üstünlüğe sahip olduğunu göreceğiz.

Böylece, devletin işlevini yerine getirmesi, esas olarak, stratejik mevkilerdeki kişiler tarafından, ya doğrudan doğruya devlet politikalarının yürütülmesi veya dolaylı olarak devlete baskı yapılması yoluyla, bir araçsal kuvvet uygulaması şeklinde anlaşılmaktadır.

Araççı görüş, Marksist devlet teorisine oldukça önemli katkılarda bulunmuştur.² Kapitalist sınıf sosyolojisinin kurulmasına yardımcı olan bir hayli araştırma ortaya koymuştur. Özellikle, kapitalist sınıfı devlete sistematik olarak bağlayan belirli kurumların çoğunun altına gizlendiği yasallık örtüsünü kaldırıp atma yolunda katkıları olmuştur. Araççı araştırmalar, kapitalist sınıfın kendi içindeki çelişkileri açığa çıkarmada da son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu tür çalışmalar, kapitalist sınıf iktidarının dayandığı yöresel temelin ve aynı sınıfın yöresel, bölgesel ve ulusal kurumları arasındaki karşılıklı ilişkilerin anlaşılmasında hatırı sayılır katkılarda bulunmuştur.

Bu başarılarına karşılık, araççı görüşün genel bir kapitalist devlet teorisi olmasını engelleyen bazı büyük kusurları vardır. Ampirik çalışmalarının büyük bir kısmına, plüralistlerin vardığı sonuçları çürütmek amacıyla girişmiştir. Bunda oldukça başarılı olmasına karşın, plüralistlerin kullandığı çerçeveyi aşmayı başaramamıştır. Özellikle Amerikan iktidar yapısının araştırılmasında, araççılar, üretim araçlarıyla olan ilişkilerine göre belirlenen sınıflar yerine, sosyal ve politik gruplaşmaları vurgulamışlardır.³ Ayrıca, plüralistlerin birçoğu gibi, araççı yazarlar da toplumsal nedenleri (cause), sadece, kişi ve grupların strateji ve eylemlerine ilişkin olarak görme eğilimindedir. Plüralist teoride bu çeşit, hepsi de kendi çıkarları için çalışan ve devleti bu yönde etkileyen grupların sayısının bir hayli olmasına karşılık, araççı teoride kesinlikle hâkim durumda olan sadece bir tek grup vardır. Fakat toplumsal nedenselliğin mantığı onlarda da aynıdır. Birkaç istisna bir tarafa bırakılacak olursa, yönetici-sınıf gruplarının strateji ve eylemlerinin, kişisel olmayan, yapısal nedenlerle nasıl kısıtlandığı hakkında sistematik bir analiz yoktur. İktidar uygulaması ve devlet politikasının şekillenmesi, bazan, güçlü kişilerin iradesine bağlı bir olgu düzeyine indirgenmiş gibi görünür.

Buna benzer bir durumda, araççılığın en olgun şekilleri tarafından bile açıklanmayan devlet faaliyetlerine ilişkin sayısız örnek vardır. Birçok halde, devletin giriştiği reformlar, iş çevrelerinin geniş bir kısmının direnişi ile karşılaşmıştır; New Deal sırasında olduğu gibi. Eninde sonunda gönül rızasıyla istenmiş de olsa, bütün reformları, devletin kapitalistlerce bir araç

olarak kullanılmasının sonucu olarak ele almak, reform için mücadele ihtimalini yadsımak olur. Bunun gibi, doğrudan doğruya topluca girişimle kolayca açıklanamayan, fakat bizzat devletin kendisinden kaynaklanmış olabilen, devlet politikaları da vardır. Bunlar, kapitalistlerin özgül çıkarları yerine geniş çıkarlarına hitap etme eğilimindedir. Bütün bunları tam olarak açıklayabilmek için, kapitalist devletin, hem sivil toplumla olan ilişkilerine hem de kendi içsel faaliyetlerine ilişkin bir mantığı bulmaya ihtiyaç vardır.

Son olarak, kültür, ideoloji, yasallık gibi, belirli kapitalistler veya koalisyonlar tarafından idare edilmedikleri açık olan, önemli devlet faaliyet alanları vardır. Bunlar, kendilerini basit idare alanının dışına kaydırma eğilimi gösteren bir derece özerkliğe sahiptir. (bk. Williams, 1973)

Yapısalcı Devlet Teorileri

Devletin yapısalcı analizi, onu yönetici sınıf elinde basit bir «araç» olarak kabul eden görüşü, kategorik biçimde yadsır. Fransız yapısalcı Marksisti Nicos Poulantzas, Milliband'ın bir eserini eleştirirken şöyle yazmıştır:

Kapitalist sınıf üyelerinin hükümete ve devlet aygıtına doğrudan doğruya katılmaları, böyle olduğu yerde bile, sorunun önemli yanı değildir. Burjuva sınıfı ile devlet arasındaki ilişki, bir nesnel ilişkidir. Yani eğer, belirli bir toplumsal formasyonda devletin işlevi, bu kuruluştaki hakim sınıfın çıkarları ile uyuyorsa, bu, sistemin kendi yüzünden olur: Yönetici sınıf üyelerinin devlet aygıtına doğrudan katılmaları, söz konusu nesnel uyumun nedeni değil, şansa ve şarta bağlı sonucudur. (1969: s. 245)

Yapısalcı görüş tarzının temel tezi, devlet işlevlerinin, iktidar mevkilerindeki kişilerden çok geniş ölçüde, toplumun yapıları (strüktür) tarafından belirlendiğidir.* Bu yüzden, yapısalcı analiz başlangıç noktası, genellikle, toplumdaki sınıfsal yapının, özellikle ekonomiden kaynaklanan çelişkilerin, incelenmesidir. Yapısalcılar ancak bundan sonra, devletin bu çelişkileri yok etme veya etkisiz kılma girişimlerini analiz eder. Yapısalcı devlet teorisi, böylece, devletin bir bütün olarak toplumun yeniden üretmek için yeri-

* Yapı (strüktür) kavramı, yapısalcı yazarlar tarafından devamlı olarak kullanılır, fakat nadiren açıkça tanımlanır. Bu kavram, toplumu meydana getiren somut toplumsal kurumları değil, daha çok bu kurumlar arasındaki sistematik işlevsel karşılıklı ilişkileri anlatır. Maurice Godelier (1972: s. 336) bunu şöyle belirtir: «Yapılar, görünen toplumsal ilişkilerle karıştırılmamalıdır, onlar görünmeyen fakat görünürdeki toplumsal ilişkilerin ardında varolan bir gerçeklik düzeyi oluşturur.» Bu yüzden kapitalist bir toplum yapısının analizi, çeşitli kurumların artık-değerin üretimi ve temellükü süreciyle olan işlevsel ilişkilerin analizidir.

ne getirmesi gereken işlevleri ortaya koymaya girişir. Bu işlevler devletin özgül politikalarını ve örgütlenmesini belirler. Yapısalcılara göre, devletin sözkonusu işlevleri, gördüğü somut biçimler, kapitalist gelişme düzeyi ve sınıf mücadelesinin şekilleri gibi etkenlere göre değişir.

Yapısalcı-Marksist devlet modelinin en ayrıntılı ve özenlisi, özellikle **Political Power and Social Classes⁴ (Siyasal İktidar ve Toplumsal sınıflar)** adlı kitabında, Poulantzas tarafından ortaya konmuştur. Marx'ı izleyen Poulantzas, kapitalist toplumda en önemli çelişkinin, bir yandan üretimin gittikçe artan toplumsal karakteri, öte yandan artık-ürünün kişisel temellükü üzerinde merkezileştirdiğini savunmaktadır. Bu çelişki, bir bütün olarak sistemin yeniden üretilmesini iki şekilde tehdit etmektedir. Bir taraftan, toplumsal üretimle artığın özel temellükü arasındaki çelişki üretim sürecinin toplumsal niteliği arttıkça kuvvetlenen ve sonunda bizzat kapitalizmin kendisinin yıkılması imkânını içeren işçi sınıfının birliği sakıncasını taşır. Öte yandan aynı çelişki, artığın gittikçe artan özel ve rekabetçi temellükü ile beslenen, kapitalist sınıfın birliksizliği tehlikesini taşır. Bu dağınıklık (birlikten yoksunluk), kapitalist sınıfın, işçi sınıfının açtığı mücadeleleri sınırlama yeteneğini tehdit eder. Devlet, bu çelişkiyi uzlaştırmada, işçi sınıfının birliği ve kapitalistlerin dağınıklarının ortak sakıncalarını ortadan kaldırmak için işleyen «toplumsal formasyonda birlik etkeni»ni sağlamada, kesin rol oynar.

Poulantzas, kapitalist devletin bu işlevini, yani bir toplumsal formasyonda birliğin sağlanmasını, bunun işçi sınıfı ve kapitalist sınıf üzerindeki etkileri açısından inceler:

(a) **İşçi Sınıfı.** Devlet, bir taraftan kendisini bütün toplumun birleşik evrensel çıkarlarının temsilcisi olarak takdim ederken, işçi sınıfını çözüme, işçileri bireyselleşmiş yuttaşlar durumuna dönüştürerek bu sınıfın siyasî birliğini dağıtma işlevini görür. Bu işlev, eşitlik, tarafsızlık, hukuk kurallarına bağlılık v.b. görünümeler yaratan burjuva demokrasisi ve adalet kurumları yoluyla ve bir bütün olarak işçi sınıfının siyasî mücadelesinin, aynı sınıfın çeşitli kesimlerinin dar, ekonomist çıkar mücadeleleri şekline dönüştürülmesine yardımcı olan ve devlet tarafından sağlanan tür-ü iktisadî tavizler aracılığı ile yerine getirilir.

(b) **Kapitalist Sınıf.** Devlet, bir bütün olarak kapitalist sınıfın, uzun vadeli çıkarlarını garantileme işlevini görür. Poulantzas, burjuvazinin kesinlikle, bu sınıfın bütününü ilgilendiren çıkarlara sahip homojen bir yönetici sınıf olarak görülemeyeceğini ısrarla belirtir. Tersine, burjuvazi, iktisadî olduğu kadar siyasî alanda da farklı çıkarlara sahip tabakalara ayrılmış bir sınıftır. Bu tabakalar, Poulantzas'ın (Gramsci'yi izleyerek) «iktidar bloku» olarak adlandırdığı, egemen bir zümrenin hâkimiyeti altında oluşmuş siyasî bir koalisyonda örgütlenmişlerdir. Bununla birlikte, bu tür bir iktidar bloku her zaman istikrarsız ve güvenilmez olup, tüm kapitalist sınıfın

uzun vadeli çıkarlarının korunması için gerekli olan, işçi sınıfına verilecek tavizleri bütün burjuvaziye kabul ettirebilme konusunda kısıtlı bir yeteneğe sahiptir. Bu yüzden sözkonusu çıkarların korunabilmesi için tek yol, devletin, görece bir özerkliğe ve belirli kapitalistlerin ve kapitalist tabakaların tek tek farklı, dar görüşlü çıkarlarını aşabilme yeteneğine sahip bir yapıda olmasıdır. Tek bir kapitalist zümrenin aracı durumunda bulunan bir devletin ise, bunu başarabilmesi tamamen imkânsızdır.*

Bu görece özerklik, gene de, kapitalist devletin değişmez bir özelliği değildir. Çeşitli kapitalist devletler, kendi içsel anlaşmazlıklarına, iktidar blokunu oluşturan türlü sınıf ve tabakalar arasındaki çelişkilere, ve tüm kapitalist sınıf ile işçi sınıfı arasındaki sınıf mücadelesinin şiddetine bağlı olarak, daha az ya da çok özerkliğe sahip olabilir.

Toplumsal mekanizmaların bu çeşitli işlevsel ilişkileri nasıl ayarladığı konusunda bir tartışma içermemesi, Poulantzas'ın yapısal analizini oldukça zayıflatmaktadır. Her ne kadar devletin görece özerkliğinin hakim sınıf çıkarlarını nasıl koruduğu, ve böyle bir devlet yapısına olan işlevsel ihtiyaç hakkında oldukça zengin bir tartışma var ise de, devletin gerçekten bu tür bir işlev göreceğini garantileyen toplumsal mekanizmaların açıklanması yapılmamaktadır.

Bu güçlüğün yenilmesinde, «sınıf bilinci» kavramının kullanılması bir çıkış yolu olabilir. Bu durumda, gerekli işlevsel kalıplanmaları yerine getiren devlet yapılarının gelişmesine öncülük edenlerin, sınıf bilincinde olan kapitalistler olduğu öne sürülebilir. Ne var ki yapısalcı yazarlar toplumsal yapının herhangi bir cephesinin açıklanmasında, bilincin faydasını hemen hemen bütünyle reddetmişlerdir. Onlar sınıf bilincinin, Marksistlerin, sistematik teorinin çözemediği şeyleri «açıklamak» için kullandıkları, geniş kapsamlı ve yeterince açık olmayan bir kategori olduğunda ısrar etmektedirler. Yapısalcılar, bilincin hiçbir şeyi açıklamadığını öne sürerler; onlarca esas sorun, bilinci, toplum dinamiklerinin analizi yoluyla açıklamaktır. Fakat sınıf bilinci de bir çıkış yolu sağlamıyorsa, yapısalcılar bu teorik güçlüklerle başa çıkmada bir yol gösterebilmiş değildir. Araççı görüş devlet faaliyetlerini açıklarken volonitarizme (iradeyi ön planda görme) kayarken, yapısalcılar da bilincin eylemi analizlerinden, neredeyse tamamen, çıkmışlardır.

Devlet üzerine başka görüşlerde olduğu gibi, yapısalcı yazıların da çeşitli derecelerde teorik incelikler gösteren örnekleri vardır. Marksist ekonomi politığın çoğu, hiç değilse üstü kapalı

* Görece özerklik ile yapısalcıların ifade ettikleri şey, kapitalist sınıfın belirli üye veya çıkar gruplarının idaresine karşı görece bir özerkliktir. Yoksa devletin gerçek anlamda, ekonominin yapısal ihtiyaçlarına karşı özerk olduğu anlaşılmamalıdır.

bir şekilde, devlet politikalarının hemen hemen yalnızca iktisadî çelişiklere karşılık verdiği görüşünü içerir. Devletin bu şekilde görülmesi, «ekonomik yapısalılık» terimiyle ifade edilebilir. Öbür devlet faaliyetleri ve iktisadî politika üzerindeki iktisadî olmayan etkiler, ya ikinci derecede ele alınır ya da hiç alınmazlar. Devlet az özerk ya da hiç özerk değilmiş gibi anlaşılır ve devletin iktisadî olmayan faaliyetleri doğrudan doğruya birikimin mantığından türüyormuş gibi görülür.

Doğru ve dürüst olmak gerekirse, bu tür ekonomik yapısalılıkta tam bir devlet teorisi geliştirme girişiminin bulunmadığını belirtmek gerekir. Devlet, esas amacı başka olan bir analizin içine sokulmaktadır. Yine de biz, bu eserlerde tartışılan sorunların, daha mükemmel bir devlet teorisi olmaksızın başarıyla çözülemeyeceği görüşündeyiz.

Söz konusu iktisadî yapısalılığın en önemli örneklerinden birini, Baran ve Sweezy (1966) sunmaktadır. Onlar devleti, esas olarak, artığın emilmesi sürecine nasıl yardımcı olduğu açısından ele almaktadır. Devlet faaliyetleri ekonomideki yapısal bir çelişki ile belirlenir, fakat aynı zamanda, araççı bir analizin öğelerini bütünleştirme çabası da görülmektedir. Kapitalist grupların sırf kendi sınıfları için giriştikleri eylemler, devlete, bir bütün olarak kapitalist sınıf adına hareket etmesi için duyulan ihtiyaç ile çelişki halindeymiş gibi görünür, öyle ki, devletin giderek artan artığı emme çabasının büründüğü gerçek şekiller, yapısal ihtiyaçlar ile özel çıkarlar arasındaki karşılıklı etkinin sonucudur. Bununla birlikte, ekonomik çelişikler bu analizin hâkim ögesidir, ve araççı kanıtlar bu çerçeve içinde yorumlanır. İdeolojiden veya sınıf çelişkisinden kaynaklananlar gibi başka çelişikler, burada çok küçük bir rol oynar. Şu halde, bu inceleme tarzı esas olarak ekonomik yapısalılığın güdümündedir.*

Hegelci-Marksist Görüşler

Esas olarak Hegel'den ve Marx ile Engels'in ilk eserlerinden, daha sonra da Lukacs ve Ha-

* Ekonomik yapısalılığın başka örnekleri de vardır. Ackerman ve Mac Ewan (1972) ile Mac Ewan (1972), devleti, birikim süreci kurallarının uygulayıcısı olarak ele alır, fakat devletin bu kuralları etkileme veya değiştirme yeteneğine değinmezler. Boddy ve Crotty (1974) makro-ekonomik politikanın sınıf çatışmasına dayanan bir teorisini geliştirirler, fakat ele aldıkları sınıf çatışması devlet düzeyinde değil, sadece ücret pazarlığı düzeyindedir. Bu analizde devlet, içinde kapitalist sınıfın stratejisinin saptandığı bir arenadır. Mattick (1969) ve Yaffe (1973), devlet müdahalesinin, eninde sonunda, kapitalist birikim sürecine özgü bunalımlara olan eğilimi artırdığı görüşündedirler. Eserlerinde, devlet, çelişikleri uzlaştırmada, ekonomik yapısalılığın öbür çeşitlerinde öne sürülenden daha az potansiyele sahiptir.

bermas, Marcuse gibi yazarlardan ve (bazen kritik teori olarak adlandırılan) Frankfurt okulunun öteki üyelerinden esinlenen birçok Marksist yazar vardır. Hegelci-Marksist görüş, devlet ile kapitalist sınıf arasındaki ilişkinin neden ve nasıl'ı üzerinde durmak yerine biraz daha yüksek bir soyutlama düzeyinde çalışır. «Devlet nedir?» sorusu, temeldir. Bu soruya verilen temel cevap da, devletin, bir mistifikasyon, hâkim sınıfın çıkarına hizmet eden fakat kendini bir bütün olarak milletin hizmetindeymiş gibi gösteren, bu yüzden sınıflar arası uzlaşmaz çelişkinin temel hatlarını gizleyen somut bir kurum olduğudur. Böylece devlet kendisini bir evrensellik, fakat sahte bir evrensellik içinde, bir «asılsız topluluk»⁵ olarak ortaya koyar.

Bu görüşü savunan yazıların çoğu, bu noktadan kalkar ve sözkonusu mistifikasyonun nasıl yaratıldığını inceler. Bunlar, ideoloji, bilinç, yasallık, ve kurum ve fikirlerin aracı rolü ile fazlaca ilgilenirler ve bu yüzden çağdaş siyasi düşünceye büyük katkıda bulunurlar. Bununla birlikte Hegelci-Marksist görüş, tutarlı bir devlet teorisi, hattâ, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin iyi tanımlanmış bir mantığını geliştirememiştir. Özgül devlet eylemlerinin veya somut politikaların analizine çok az yer verildiğinden, bu fikirleri ampirik gerçeklikle bağdaştırmak zordur. Belki de bu yüzden, sahte bilinç ve sahte ideoloji temel nosyonları eksik kalır; bunların, kapitalist sistemdeki günlük yaşantının gerçekliği ile sürekli olarak karşı karşıya geldikleri halde, nasıl ve neden sahte kaldıkları konusu açıklığa kavuşmamaktadır.

Yukarıda incelenen üç görüş tarzından hiç birine tam olarak uymayan Antonio Gramsci, Hegelci-Marksist görüşten kaynaklanmakla birlikte aşırı-soyutlamadan kaçınan bir yazar olarak görülebilir. Gramsci, İtalya ve Amerika'da üretim ilişkileri tarafından teşvik edilen kültürel değişimleri inceleyerek, kapitalist ideolojiyi hem teorik hem de ampirik olarak analiz etmiştir. Onun sivil toplum ve devlet teorisi ve Faşizm ile İki Dünya savaşı arasında Avrupa'da siyasi partilerin çöküşü hakkında getirdiği somut tartışmalar, hem siyasi-iktisadî, hem de ideolojik boyutlarda gelişen Marksist bir analizin örnekleridir. Gramsci'nin, sınıflar arası itifakı doğuran ideolojik ve siyasi faktörler üzerine yazdığı «Güney Sorunu» adlı eseri, bir Marksist klasiktir. Kuzey İtalya sanayi burjuvazisinin çıkarlarını destekleyebilmesi mümkün olan grupları inceleyerek, Gramsci, devlet içindeki kapitalist hâkimiyetini çözümlenmede temel olan «egemenlik» nosyonunun geliştirmişti. Onun bu eseri, başka yazarlar gibi bu tür fenomenleri daha sistematik bir kapitalist toplum teorisi halinde birleştirmeye çalışan Poulantzas'ı da önemli ölçüde etkilemiştir.

(Devam edecek)

- 1 Bu tip eser örnekleri için bk.: Domhoff (1967); Miliband (1969) ve Nichols (1972: Domhoff (1970, 2. kısım); Kolko (1963) ve Weinstein (1968). Mali çıkar-grupları hakkındaki eserler, ABD'deki kapitalist sınıfın ampirik görünümünün şekillenmesine de katkıda bulunmuştur. Bk. Menshikov (1969). ABD dış politikasının değerli bir araççı analizi için bk. Joyce ve Gabriel Kolko (1972) ve Eakins (1969).
- 2 Bu bölümün arta kalanı, daha çok Mollenkopf (1975) ile ilgilidir.
- 3 Bu tür eleştirinin geliştirilmesi için bk. Balbus (1971). Bir araççı ile yapısalıcı arasında, temel ko-

BİBLİYOGRAFYA

- Frank Ackerman ve Arthur MacEwan, «Inflation, Recession and Crisis, or, Would You Buy a New Car From this man?», Review of Radical Political Economics, IV, no. 4 (1972).
- Louis Althusser, «Ideology and Ideological State Apparatuses», in Lenin and Philosophy and Other Essays. New York: Monthly Review Press (1971).
- Shlomo Avineri, The Social and Political Thought of Karl Marx. New York: Cambridge University Press (1968).
- Isaac Balbus, «Ruling Elite Theory vs. Marxist Class Analysis», MONTHLY REVIEW, v. 23, no. 1 (1971).
- Paul A. Baran ve Paul M. Sweezy, Monopoly Capital. New York: Monthly Review Press (1966).
- Raford Boddy ve James Crotty, «Class Conflict, Keynesian Policies, and the Business Cycle», MONTHLY REVIEW, v. 26, no 5 (1974).
- Amy Bridges, «Nicos Poulantzas and the Marxist Theory of the State», Politics and Society, IV, no. 2 (1974).
- G. William Domhoff, Who Rules America? Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall (1967).
- G. William Domhoff, The Higher Circles, New York: Vintage Books (1970, 2. Kısım).
- G. William Domhoff, «Some Friendly Ansewrs to Radical Critics», The Insurgent Sociologist, II, no. 2 (1972).
- David Eakins, «Business Planners and America's Postwar Expansion», in David Horowitz, ed., Corporations and the Cold War. New York: Monthly Review Press (1969).
- Maurice Godelier, «System, Structure and Contradiction in Marx's Capital», in R. Blackburn, ed., Ideology in the Social Sciences, New York: Vintage Books (1972).
- Gabriel Kolko, The Triumph of Conservatism. Chicago: Quadrangle (1963).
- Joyce ve Gabriel Kolko, The Limits of Power. New York: Harper and Row (1972).
- Arthur MacEwan, «Capitalist Expansion, Ideology and Intervention», Review of Radical Political

Economics, IV, no. 1 (1972).

Herbert Marcuse, «The Struggle Against Liberalism in the Totalitarian View of the State», in Negations. Boston: Beacon Press (1969).

Paul Mattick, Marx and Keynes: The Limits of the Mixed Economy, Boston: Porter Sargent (1969).

S. Menshikov, Millioners and Managers. Moscow: Progress Publishers (1969).

Ralph Miliband, The State in Capitalist Society. New York: Basic Books (1969).

Ralph Miliband, «The Capitalist State - Reply to Nicos Poulantzas», New Left Review, No. 59 (1970).

Ralph Miliband, «Poulantzas and the Capitalist State», New Left Review, no. 82 (1973).

John Mollenkopf, «Theories of the State and Power Structure Research», The Insurgent Sociologist, V, no. 3 (1975).

David Nichols, «The Ruling Class as a Scientific Concept», Review of Radical Political Economics, IV, no. 5 (1972).

Bertell Ollman, Alienation: Marx's Conception in Capitalist Society. New York: Cambridge University Press (1971).

Nicos Poulantzas, «The Problem of the Capitalist State», New Left Review, no. 58 (1969).

Nicos Poulantzas, Political Power and Social Classes. London: New Left Books (1973).

Paul M. Sweezy, The Theory of Capitalist Development. New York: Monthly Review Press, 1968 (1942).

James Weinstein, The Corporate Ideal in the Liberal State. Boston: Beacon Press (1968).

Raymond Williams, «Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory», New Left Review, no. 82 (1973).

Eric Wright ve Luca Perrone, «Lo Stato Nella Teoria Politica funzionalista e Marxista-strutturalista», Studi di sociologia, XI, no. 4 (1973).

David S. Yaffe, «The Marxian Theory of Crisis, Capital and the State», Economy and Society, II, (1973); ilk yayını Conference of Socialist Economists Bulletin, Winter, 1972.